

Tautinis ir europinis tapatumas: suderinamumas ir raiška

Asta Ranonytė

*Socialinio tyrimø institutas,
Saltoniðkiø g. 58,
LT-08105 Vilnius,
el. paðtas ranonyte@ktl.mii.lt*

Analizuojama tautinio ir europinio tapatumo turinio struktūra ir raiðkos specifika, priklausanti nuo politinio, kultūrinio, istorinio ir socialinio konteksto. Remiantis etniðkumo ir nacionalizmo teorijomis siekiama nustatyti, kiek ðios tapatumo formos yra nulemtos ir nekintamos, o kiek gali būti pasirenkamos ir lanksios. Apibrėþiant situacijas, problemas, motyvus ir paskatas, kada ir kodėl tapatinamasi su nacionaline valstybe ar Europa, taip pat pristatoma ir „Europos“ samprata. Prieðprieðai tarp tautinio ir europinio tapatumo per tuos pačius kūrimosi ir palaikymo faktorius prieðpastatoma konvergencijos galimybė.

Raktaþodþiai: tautinis tapatumas, europinis tapatumas, etniðkumas, nacionalizmas, aukðtoji ir þemoji kultūra, kosmopolitinė demokratija, europinis pilietiðkumas

TAUTINIO IR EUROPINIO TAPATUMO RAIDA SOCIALINIO TAPATUMO TEORIJOJE KONTEKSTE

Socialinio tapatumo teorija apibrėþia tam tikras ribas. Esminis jos komponentas – tai kategorizavimas, kuris suteikia kultūros elementams reikðmes, vertę ir sukuria santyká su individu. Identitetas reiðkia konkreios kategorijos priimtinumà individui, þinant, kokios yra ðios kategorijos kognityvinės, emocinės ir elgsenos pasekmės, ir „kito“ atmetimà. Jis atsako á klausimà, kiek já pripaþstantys individai yra panaðūs ir kiek jie skiriasi. Bet tapatumui tampant daugiskaitine dimensija, galima aptikti ir kità jo aspektà, kur jis suvokiamas kaip diskursyvi ar simbolinė konstrukcija.

Ðiuolaikiniai teoriniai poþiūriai [31: 119–120] akcentuoja tapatumo procesualinę prigimtá, kuris ágyja fleksibilaus, daugiareikðmio ir net instrumentalistinio fenomeno iðraiðkà. Tapatumo vienas specifiniø bruoþø yra tai, kad jis nėra vienà kartà ir visiems laikams suteikta duotybė. Jis sukomponuotas ið atskirø sudedamøjø daliø ar jø aspektø, vadinamø „daliniais tapatumais“. Individas, pripaþindamas savo socialinę, rasinę, religinę, etninę ar kultūrinę tapatybę, kuria jø visuminę struktūrà, kurioje ðie komponentai iðsidėsto horizontalia ar vertikalia tvarka. Be to, tapatumo formavimasis – tai tęstinis procesas, trunkantis visà asmens gyvenimà, á kurá ásipina istorinė atmintis bei kultūrinis paveldas, kuriuos jis perima nuolatinės sąveikos ir socializacijos procese [18: 244]. Tapatumas nuolat kinta socialinės interakcijos procese, kuriame socialiniai aktoriai nuolat kuria verty-

bes, normas, ásitikinimus, socialinio vaidmens koncepcijà, nuostatas, stereotipus ir kitus paþintinius bei emocinius reiðkinius.

Nacionalinis, arba tautinis, tapatumas ne tik individuo, bet ir bendruomenės, tautos, valstybės istorijai darė didþiausià poveiká. Nuo XIX a., kada á istorijos arenà áėjo nacionalinė valstybė, tautinė savivoka, pilietybės teikimas, kaip valstybės prerogatyva, sąsajos su konkreia teritorija tapo galimybe aktyviai dalyvauti valstybės reikaluose ir prisiimti uþ juos motyvuotà atsakomybę. Tai ypač iðryðkėja ðalies krizės ar valstybiø konflikto kontekste. Ekstremalios situacijos verėia uþimti aktyvià pozicijà ir ginti nacionalinius interesus.

Europinis tapatumas – tai þemyno kultūrinio ir istorinio paveldo sudedamoji dalis. Nepaisant atskirø ðaliø skirtingos istorinės ir kultūrinės patirties, jo kūrimas(is) ir raiðka vyko per anksėiau ar vėliau akumuliuotas Antikos, krikðèionybės ir Renesanso epochø idėjas. Tolerancija individualumui ir skirtybei bei humanistinės vertybės, iðaugusios á demokratine politine sistemà, tapo pamatinėmis Europos kaip socialinio, politinio, ekonominio ir kultūrinio bendradarbiavimo jungtimis.

Kyla du esminiai klausimai: ar tapatumo tipas ir forma yra nulemti ir suteikti, ar individas, ypač jø grupės, gali rinktis tarp tautinio ir europinio tapatumo. Jei laikytumėmės antrosios prielaidos apie tapatumà, kaip pasirenkamà ir kuriamà artefaktà, reikia formuluoti klausimà apie tai, kada ir kodėl tam tikrø valstybiø paprastai þmonės bei jø grupės ir joms atstovaujantis politinis, ekonominis bei kultūrinis elitas renkasi vienà ar kità tapatumo lygmenà – nacio-

naliną arba europiną. Be to, svarbu, ar šis pasirinkimas yra lemiamas ir nekintamas, ar yra tik vienas iš daugelio pasirinkimų, kuris priklauso nuo esamos padėties, problemos, su kuria susiduriama, veiksmo konteksto ir jo vertinimo. Kiek šį pasirinkimą lemia asmeniniai ir grupiniai motyvai, aspiracijos ar priešpastys, kurios verčia renkant vieną tapatumo formą ignoruoti kitą.

Teoriniame ir praktiniame lygmenyje šie du tapatumo tipai pristatomi ir suvokiami skirtingai. Tautinio ir europinio tapatumo modeliai kinta sparčiau nei šiems pokyčiams pateikiamos teorinės trajektorijos. Todėl kalbant apie šio fenomeną struktūrą, formavimąsi ir raidą, reikia pabrėžti jo sampratos reliatyvumą ir kintamumą.

ATRAMINĖS ETNIŠKUMO IR NACIONALIZMO TEORIJS

Tautinis tapatumas remiasi švarbiausia savo atskaitos tašku – tai tautą ir jos pagrindu sukurtą valstybę. R. Grigas tautą suvokia ne kaip savyje gyvenančią ir vien savo kultūrą skrupulingai sergėjančią žmonių bendruomenę. „Tauta, nacija yra evoliucijos pagimdyta socialinės organizacijos forma, viso pasaulio, žmonių organizavimosi ir sąveikavimo būdas. Tauta ir tautiškumas labai svarbi kultūros produkavimo, akumuliacijos ir jos tęstinumo sąlyga“ [13: 15]. Nacionalizmo ir etniškumo teorijos siekia paaiškinti tautos, kaip etoso kilmę, raidą ir ją lemiančius kultūrinius, socialinius bei istorinius veiksnius.

Dabartiniuose debatuose apie etniškumo kilmę ir prigimtą, anot A. D. Smitho, vyrauja tartum keturi priešiški požiūriai – primordialistinis prieš instrumentalistinį ir perenialistinį (amžiną) prieš modernistinį [29: 8–13].

Primordialistai – tai socialinio mokslų atstovai (E. Schils, C. Geertz, H. Isaacs, D. Horowitz), teigiantys, kad etninė tapatybė yra fundamentali individo savęs suvokimo dalis, susijusi su giminytės ir bendros kilmės emocijomis. Etninius ryšius stiprina tokios duotybės, kaip gimimas tam tikroje giminyje, kalbinėje, religinėje bendruomenėje, kuri turi savitą papročius ir gyvenimą [8: 130–145]. D. Horowitz teigia, kad tiek etnosas, tiek giminės nariu yra gimstama, bet ne tampama [20: 55–80].

Priešingai nei primordialistus, *instrumentalistus* (M. Banton, F. Barthes, P. Brass, M. Hechter, D. Mason) sieja funkcinis etniškumo aiškinimo būdas ir instrumentinis etniškumo prigimties supratimas. Jo nuomone, etnis tapatumas nėra savaime egzistuojantis reiškinys, bet naudingas jį turintiems individams. Instrumentalistų teigimu, žmonės turi gausybę kolektyvinių tapatybių (pradedant šeima, baigiant religija) ir konstruoja, pasirenka ar panaudoja kiek-

vieną atitinkamose situacijose, kai tam tikra tapatybė geriausiai užtikrina individo interesus [30: 44–45]. Tų tapatybių turinys ir reikšmė yra gana nepastovūs, takūs ir priklauso nuo ekonominio bei politinio aplinkybių. Todėl žmonių kolektyvinės tapatybės niekada nėra statiškos. Etosai ir jų turinys nuolat transformuojasi laiko tėkmėje. Simboliai, vertybės, ritualai, kaip ir kiti kultūros dalykai, lengvai pakeičiami ar net išrandami, pritaikomi prie individo ar grupių poreikių.

Antlaikiškos koncepcijos autorių požiūriu, žmonija natūraliai sudaryta iš nacijų – unikalių, savitų politinių ir kultūrinių bendrijų, turinčių savitą charakterą, tautinę dvasią, bendrą kilmę, nepakartojamą istorinį likimą ir vienintelę tėvynę. Antlaikiškos koncepcijos taip pat teigia, kad nacijos egzistuoja nuo neatmenamų laikų, tik kai kurie nariai pamiršo savo nacionalinį tapatumą, kurį atgaivinti ir ugdyti yra patriotų uždavinys, nes tik tautos individai gali realizuoti visas savo kūrybines galias [28: 8–24].

Modernistai (E. Gelneris, E. Hobsbawmas, B. B. Andersonas, R. Brubakeris), oponuodami antlaikiškos arba perenialistinės koncepcijos pagrindiniams teiginiams, tvirtina, kad nacijos yra ne senesnės už Prancūzijos Didįją revoliuciją, nacijos ir nacionalizmas yra specifinių modernio istorinio proceso: kapitalizmo, industrializacijos, biurokratizacijos, demokratizacijos, masinio komunikacijos priemonių plėtos, sekuliarizacijos, urbanizacijos ir masinės edukacijos padariniai. Šios nacionalizmo teorijos kontekste taip pat galima aptverti skirtingas autorių pozicijas. Konstruktyvistinės nacionalizmo studijose krypties teoretikai nacijas suvokia kaip tam tikrus socialiai sukonstruotus kultūrinius artefaktus. B. B. Andersonas pradeda vartoti „šivaizduojamą bendruomenių“ terminą, o E. Hobsbawmas neabejoja, kad nacionalizmas yra pasmerktas išnykti ir jau nebėra istorijai lemianti jėga, be to, nacionalinės valstybės tik trukdo kapitalizmo plėtrai ir žmonių pažangai, nes jos ateitis – vientisa pasaulinė ekonomika, valstybė ir kosmopolitinė masinė kultūra [19: 142]. Komunikacinės nacionalizmo teorijos atstovo E. Gelnerio suvokimu, nacijos yra masinės standartizuotos kultūrinės ir lingvistinės bendrijos, kuriamos pagal laisvorišką principą [9: 15]. Tuo tarpu R. Brubakeris neabejoja tautiškumo kaip pilietiškumo pamatu ir teigia, kad tai legitimuojanti modernios valstybės suvereniteto atrama ir galios šaltinis [2: 53].

Šių teorinių koncepcijų kontekste galima daryti prielaidą, kad antlaikiškos ir primordialistinės krypties teorijose etniškumas ir tapatinimasis su juo suvokiamas kaip statiška be pasirinkimo duotybė. Modernistai ir instrumentalistai, kuriuos R. Grigas ávardija atstovaujančius supranacionalinei pragmatinei srovei, besilaikančius ir pabrėžiančius indiferentišką poziciją tautos ir jos likimo atžvilgiu ir tautos idėjos

puoselėjimą ávardijančius kaip provincialumą ir etnocentrizmą [14: 51], etniškumą bei tapatumą pristato kaip lankesią, procesualią dimensiją, kuri kinta veikiami socialinių ir kultūrinių veiksnių. Kita vertus, abi teorinės grupės išskiria tuos pačius tautos ir jos funkcionalumo bruožus – tai teritorija, kalba, religija, simboliai, mitai bei kt., kurie yra sudėtinis atskaitos taškas tautinio tapatumo formavimuisi. Todėl á nacionalizmo ir etniškumo teorijose kontekstą átraukiama transformacinė nacionalizmo teorijos kryptis, kurios atstovai su A. Smithu priedakyje nurodo, kad nacijos formuojasi ikimodernioje etninio bendrijos pagrindu [29: 68].

Istoriniai pavyzdžiai iliustruoja tradicinės ir moderniosios kultūros persipynimą. Europos istorijoje, kurią þymi uþkariavimø, tautø kraustymosi ir teritorinio riboþenklio slinktis, vyko archainės ir þodinės kultūros susiliejimas su moderniàja, universalia ir masine kultūra. Radviniuose ástatymuose fiksuojami paprotinės teisės elementai, ðiuolaikiniuose meno, literatūros ir muzikos kūriniuose atsispindi senøjø tikėjimø, baltiðkojo ar keltiðkojo palikimo þenkliai, o Europos mentaliteto istorijoje antropologai ir istorikai pastebi panaðius mąstymo, jausenø bei elgsenø modelius, kurie ávairuoja skirtingose istorinëse epochose, bet iðlaiko tæstinumą.

Nacijos yra tartum hibridinis darinys, susidedantis ið etninio ir pilietinio sandorø: bendros kilmės mitai, simboliai, istoriniai atsiminimai sudaro nacijos etninę ðerdá, o bendra ekonomika ir politinės nariø teisės bei pareigos – pilietiną dëmená. Todël nelieka tokios dramatinės properðos tarp modernios ir tradicinės visuomenės. Riboþenkliis tarp tautinio, nacionalinio ir europinio tapatumø yra labiau ásvaizduojama ir paslanki dimensija. Tiek nacionalinis, tiek europinis identitetas savikûrai naudoja tuos pačius elementus, tik perkelia juos á skirtingá lygmená ir keièia juos priklausomai nuo raiðkos konteksto.

„TAUTINIS TAPATUMAS – TAI KOZIRINË KORTA TAPATUMØ ÐAIDIME“ [6: 35]

Tautiniam tapatumui, per jo turinio ir struktūros analizá, galima priskirti ðias pagrindines funkcijas:

- 1) Standartizuoja praktinę veiklą, kuria ir saugo kolektyvines vertybes [32: 11];
- 2) Kuria homogenišká kultūriná terpá, iðpildo autentiðkumo ir originalumo poreiká bei uþtikrina istoriná tæstinumą;
- 3) Padeda pasirinkti ir adekváčiai dalyvauti bendruomenės, su kuria tapatinamasi, veikloje, nes pilietiðkumas pirmiausia sietinas su nacionaline valstybe;
- 4) Sudaro sąlygas uþmegzti ir palaikyti ryðius su kitais, atlieka riboþenklio funkcijá tam tikroje teritorijoje tarp „savøjø“ ir „svetimøjø“ [5: 3];
- 5) Tenkina saugumo, politinio suverenumo, demokratinio áteisinimo ir solidarumo poreiká [3: 111].

6) Sukuria skirtinius etninius ásipareigojimus ir lûkesius [25: 48].

Tautinis tapatumas teikia tikrumo ir saugumo jausmá per tæstinumo, bendros ir rutinizuotos kultūros dimensijas. Jis nekilo ir nesusiformavo spontaniðkai, tai iðmokstamas ir perimamas elgsenos modelis padedant valstybiná galiá turinèioms institucijoms, kuriø tikslas daryti poveiká visiems gyventojams, gyvenantiems ðioje áalyje. Taigi asmenys iðmoksta iðreikðti savo tapatumá, já saugoti ir taip uþtikrinti tautiná kolektyviðkumą.

Ðvietimo sistema, su visu formalio ir neformalio institucijø tinklu, ir þiniasklaida laikomos svarbiausiais tautinio tapatumo formavimo(si) ir palaikymo áltaisiais antrinės socializacijos etape. Bet tapatumo formavimas mokyklos lygmenyje atspindi socialinio, kultūrinio ir politinio konteksto ypatumus. Ðvietimo sistema gali bandyti juos pertvarkyti, bet ji negali jø uþdrausti, panaikinti ar nepaisyti. Ðiniasklaidos, kaip dar vieno svarbaus veiksnio, kuriant ir palaikant tautinio tapatumo principus, turinys ir jo pateikimo būdai tampa labiau vartotojiðkos ir masinės kultūros atspindys, kuriame tautiðkumo idealai ir jø sklaida neatlaiko komercinio ir reitingø spaudimo.

Kita svarbi tendencija yra tai, kad paprasti þmonės ar jø grupės, iðreikðdami savo tapatumá, kaip jø interesus, poreikius sauganèiá ir atstovaujanèiá dimensiją, dažniausiai naujai patiriamas situacijas ir iðkylanèias problemas vertina ne per teoriniame lygmenyje suformuluotus tapatumo modelius, o stereotipais, subjektyviu nusiteikimu pagrãsta savo patirtimi. Svarbø vaidmená tautinio tapatumo formavimesi ir palaikyme atlieka tokie elementai, kaip archetipai, stereotipai, ritualai, kurie yra ásidakniã kasdieniame gyvenime ir sudaro þemosios arba kasdienės kultūros raiðkos terpá. Tapatumas ir bendra savivoka reiðkiasi ten, kur reiðkiniai, procesai ir kultūros srautai yra ávietinti erdvėje ir laike, pritaikyti prie elgesio tipø per socialinės veiklos rutinizavimá [6: 34]. Archetipai ir stereotipai padeda standartizuoti subjektyvias patirtis ir nuostatas dël jø pastovios prigimties ir paþymi skirtumus tarp savøjø ir svetimøjø, skatina vidiná solidarumá bei kuria esamus ar menamus priedus bei konkurentus. Archetipai savyje kondensuoja tuos svarbius bruožus, kurie iðreiðkia tobulá tautos modelá, kurá verta saugoti ir juo þavëtis. Tautiniai stereotipai ir ásvaizdavimai yra kolektyviniai mentaliniai vaizdiniai, kurie iðreiðkiami verbalinëmis kliðėmis ir stereotipiniais vertinimais. Tai plaèiai paplitá ir tapá priimtinais ásitikinimais bei nusistatymais apie savo ir kitá tautiná grupá. Galø gale, stereotipai yra patogūs paprastiems þmonėms, nes jie teikia rutinizuotas schemas kaip vertinti save ir „svetimájà“, kaip vertinti savo ir kitø elgesio tipá. Stereotipai uþima ilgo paþinimo ir ásisámoninimo proceso vietá. Visiems þmonėms bûdin-

ga teigti, kad viskas, kas vyksta jø kultūroje, yra natūralu ir teisinga, o kitø kultūroje vykstantys reiškiniai ir procesai yra neteisingi ir nenatūralūs, savo grupės papročius, normas, socialinius vaidmenis vertinti kaip universalius ir todėl tinkamus visiems. Plačiai paplitę mitai apie etninę kilmą, bendri etnoistoriniai prisiminimai, kurie primena apie tautos „aukso amžių“ ir jos išskirtinumą bei misiją, teikia pamatinius politinio solidarumo ir socialinio bendrumo elementus.

Visas kompleksas šitikinimų, prielaidų, apreišimų, vaizdinų ir veiklos modelių, kurie kuria ir perkuria tautinį tapatumą, yra gyvybingi tik todėl, kad jie yra išdėstyti kasdieniame gyvenime ir veikia pagal žemosios, bendrojoje praktinėje veikloje akumuliuojamos, kultūros principus.

Aidžiausiai ir atpažstamiausiai tautinis tapatumas yra pristatomas per tas nacionalines ceremonijas, su kuriomis esame supažindinami nuolat, naudojantis simboliniais valstybiniais atributais, kurie pateikiami viešajame diskurse. Specifiniai, nekasdieniniai reginiai – tokie kaip nepriklausomybės dienos šventimas, prezidento inauguracija, vėliavos iškilmingas pakėlimas ar himno giedojimas, religinės eisenos, kariniai paradai ar tradicinio apeigų demonstravimas sustiprina tautinį savivoką ir didingumo jauseną, kurie ateisina valstybinę galią ir istorinę didybę. Per šiuos nekasdienius įvykius yra pasiekiamas tautinio tapatumo raiška. Tokie ritualai ir simbolinė jungtis uptikrina jø atlikėjų ryšį susaisto juos kolektyvine atmintimi ir palaiko solidarumo jausmą [6: 72–74]. Kiekviena tauta turi išskirtinius būdus, kaip išgyventi kasdienybės ritualus. Sportavimas ir žaidynių stebėjimas, valgio ruošimas ir pateikimas, alkoholio gėrimo tradicijos, vaikų auklėjimas ir namų tvarkymas yra kiekvienos tautos unikalūs kodai, kurį modeliuoja ne tik socialinė klasė, lyties ar amžiaus dimensija, bet ir tautinio tapatumo lygmuo.

Šie kasdienybės elementai gali būti suvokiami kaip tautiškumo metafora, kuri išreiškia atskiros grupės vertinamas ir puoselėjamas kultūrinis formas.

Tautinis tapatumas kol kas turi daugiau apėiuotiamų ir š kasdienybėje išliejusio elementų, kurie padeda jį išgyventi be patoso ir dirbtinumo, teikia saugumą ir realo dalyvavimo žansą jo nešėjams. Be to, tautinio tapatumo vienas esminių garantų, neleidžiančių jo nustumti š socialinės erdvės periferiją, yra tai, kad naujojo nacionalizmo vienas svarbiausių aspektų – jo sugebėjimas prisitaikyti prie švairių sąlygų. Tai nėra kas nors nauja, nes nacionalizmas visą laiką buvo kintantis reiškinys [4: 191]. Todėl ir europinis ar kita forma besireiškiantis virštautinis tapatumas, kaip išdėkio/grėsmės elementas nacionalinius tapatumus verčia prisitaikyti prie europeizmo ir nusakyti jį savomis kategorijomis.

EUROPA: GEOPOLITINĖ REALYBĖ, VIZIJA AR EMOCINĖ BENDRIJA

Prieš pateikiant europinio tapatumo sampratą, per jo turinio ir struktūros pjūvą reikėtų atkreipti dėmesį š paėios „Europos“ fenomeną. Viena vertus, tai yra geopolitinė realybė, kurios sienos vis labiau traukiasi š Rytus, bet uš skaitiną ir geografiną išraišką turinėio dydžio slypi istorinė, kultūrinė, ekonominė ir politinė bendrija. Kiek ši bendrija yra gyvybinga ir adekvati, o kiek tėra politinio ir ekonominio elito strateginė vizija ir yra pagrindinis klausimas.

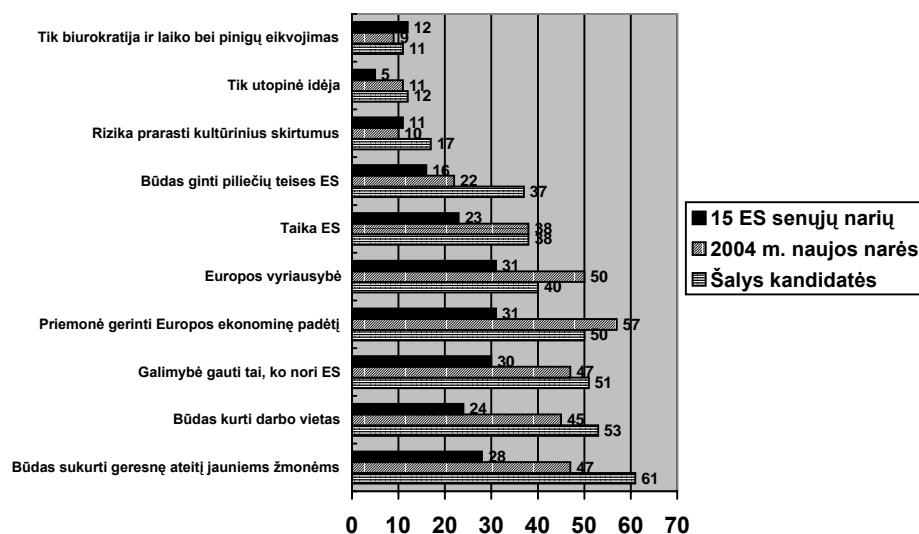
Istorijai „Europa“, kaip vieningos kultūros nešėja ir universalio vertybių bei normų sklaidos tarpininkė, tapo pažini dar krikščionybės virsmo valstybinė religija, Renesanso, kaip humanistinio idėjų laikotarpio ir Apšvietos amžiais. Per bendrą kolonializmo politikos patirtį ir imperijų laikotarpį XIX amžiuje, su šventa civilizacijos nešėjos misija ir kultūrinio, ekonominio bei politinio pranašumo pasaulyje vizija [22: 210], ji susikūrė kaip hegemonas pasaulio kontekste, kurios gyvybingumą nuolat palaikė Kito (dažniausiai esanėio Rytuose) neigimas. „Mes“ apibrėžiami atsilygiant ne š patirėio, kuriomis dalijamasi, bendrø tikslo ir kolektyviniø horizontø siekimà, bet š Kito neigimà. Todėl G. Delaty teigia, kad „Europos idėja buvo veikiau konflikto nei konsensuso padarinys“ [4: 18].

Kitas, ne mažiau argumentuotas požiūris š Europà jà švardija kaip „istoriškai sufabrikuotà nuolat kintanėio formø realybæ“ [3: 115], kuri savo koncepcijos turinyje turi dirbtiniø ir išvestiniø elementø, nes per tuos 50 aktyvios ir daugiapakopės integracijos istorijos metø šis procesas buvo forsuojamas iš viršaus – kaip politiniø sprendimø ir mechanizmø padarinys. Europa kuriasi kaip politinis darinys, paremtas instituciniu ir ekonominiu vieningumu. Geriausiai atveju europinis etosas formuojasi aplink socialiai mobilio elità ir vartotojiškos kultūros nešėjus. Kita problema yra tai, kad kol kas trūksta aiškumo, kas yra europietiška, kuris laimėjimø dėmuo išreiškia Europà škūnijantà vaizdinà, o kas yra universalūs laimėjimai – pavyzdžiui, pilietiniø ir žmogaus teisiø, universalio vertybiø, normø, pliuralistinės demokratijos, liberalizmo paradigmos ir daugelis kitø laimėjimø – ar tai pasaulio indėlis š Europos kūrimà, ar Europos unikalio dalis [23: 54].

Be to, jei nacionalinė valstybė, kaip tautos švietinimo ir politinio statuso suteikimo struktūra, konstruktyvistø ir modernistø vertinama kaip išvestinis artefaktas ar šivaizduojamos bendruomenės jungtis, tai Europos idėja yra dar didesnė abstrakcija. Jos nejungia bendrą kalbą, kultūrą, religiją, ji neturi bendrø istoriniø prisiminimø, mitø ir simboliø. Žinoma, globalizacija, kaip išdėkis ir stimulus

Europos vienybei, per technologinių naujovių tinklą, vartotojiškos kultūros srautus ir įiniasklaidą gali sukurti europeizmo produktą, kaip gyvenimą per reklamą, turizmą, popkultūrą. Bet šie reiškiniai neturi emocinio krūvio, jie nėra asišakniš kasdienėje paprasto asmens elsenoje. Be to, reikia pašymėti, kad globalizacija kuria ne tik naujas Europos idėjos raiškos galimybes, bet ir apribojimus. Pagrindinė problema, kuri idškyla formuojantis nacionalinės valstybės ribas peršengianėiai erdvei, tai „dalyvavimo filtri“. Naujojo proceso dalyviai ir jø grupės savo ekonominėje veikloje, pilietinėje elsenoje ir kultūrinėje bei socialinėje erdvėje ne visi vienodame lygmenyje ir ne visi vienodu intensyvumu patiria deteritorizacijos ir hibridizacijos poveiką. J. Tomlinson [33: 139], apibūdindamas privilegijuotuosius dalyvius, veikianėius kosmopolitinėje erdvėje, idškiria tuos asmenis, kurie naudojami moderniomis komunikacijos technologijomis ir transporto priemonėmis, aktyviai dalyvauja globalizacijos procese bei stumia į periferiją kitas socialines grupes, kurdami atskirties visuomenes idšmoniø, kurie ne tik nesinaudoja naujosiomis technologijomis, kad idšreikšot savo interesus ir juos ávestø á bendrà interesø rinkà, bet ir jø patirtis lieka vietinė ir izoliuota.

2003 m. tarptautinis palyginamasis viešosios nuomonės tyrimas *Youth in New Europe*, atliktas dalyse kandidatėse á Europos Sąjungà ir ES dalyse, pateikia duomenis apie 15–24 metų jaunimo (idš viso apklausta 9574 jaunuoliai) socialinà ir politinà dalyvavimà, informacijos apie jø teises ir atsakomybà daltinius, jø Europos Sąjungos ášivaizdavimà ir pilietybės sampratà (1 pav.).

ES dalyš duomenø daltinis: Standard Eurobarometer 55.1 (2001 m. balandis–gegušė). Daltinis: dalyš kandidaėiø eurobarometras 2003.1. (2003 m. balandis–gegušė).

1 pav. Europos Sąjungos reikšmė

15–24 metų Europos Sąjungos ir būsimø jos nariø jaunuoliams ES kelia asociacijø ávairovė. Nuo neigiamo ášivaizdavimo apie biurokratizacijà ir pinigø eikvojimà iki priemoniø tinklo, kaip up-tikrinti taikà ir geresnà jaunimo ateità, kurti darbo vietas ir ginti savo pilieėiø teises. Atkreiptinas dėmesys, kad ties visais rodikliais idšiskiria būsimø dalyš atstovø optimistiškesnis pošiūris ir vertinimas [21: 68].

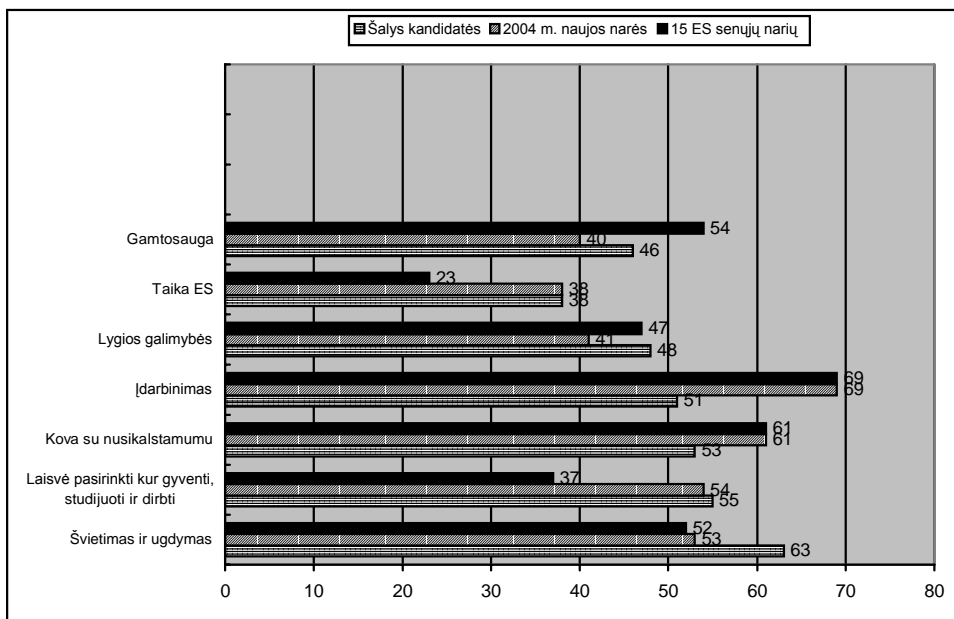
Europos samprata, perkelta iš geografinio, ekonominio ryšiø ir politinio struktūrø lygmens á pilietinà ir kultūrinà dar neturi aiškaus atskaitos taško ir kolektyvinės vizijos. Nauja vienybė gali augti ir atsišpyrusi á senas áknis: krikšėioniškà tikėjimà ir klasikines kalbas, humanistines vertybes ir liberaliàjà demokratijà. Bet jos gyvybingumà turi palaikyti emocinis bendrumas, lygiavertis dalyvavimas ir tapatinimasis.

EUROPINIO TAPATUMO FORMAVIMOSI TRAJEKTORIJA

Europinis tapatumas, kaip atspirties taškas, turėtø up-tikrinti bendros Europos kūrime (si) tolesnėraidà ir sėkmė. Mokslininkai, savo tyrimo objektu idškiriantys europinio tapatumo fenomenà, yra pasidalijà á dvi stovyklas [10: 294]. Vieni jø teigia, kad Europà vienija per mašai istoriniø bei kultūriniø bendrø patirėiø ir bandymus kurti Europos idėjà tapatinà su panslavizmo ir pangermanizmo grėšme [34: 7–9], kiti, remdamiesi konstruktyvistine socialinio tapatumo teorija, tiki, kad Europa turi tokias pat istorines, socialines, politines ir kultūrinės aplinkybes sukurti bendrà tapatumà, kaip ir Anglija ar Prancūzija prieš kelis šimtmeėius [35]. Taėiau dalya te-

orinio europinio tapatumo kūrime modelio labai svarbu ir paprasto pilieėio pozicija, jo nusiteikimas hierarchiškai idšreikšti savo tapatumà, tapatumo turinys, t. y. ne tik jo kiekybinė, bet ir kokybinė idšraiška.

Nepaisant šiø teoriniø diskusijø, remiantis viešosios nuomonės tyrimo duomenimis per pastaruosius 30 metų, galima teigti, kad šmoniø pasitikėjimas Europa ir tapatinimasis su ja, kaip vieningu politiniu, ekonominiu ir kultūriniu dariniu, didėja. 1999 m. Eurobarometro duomenys rodo, kad net iki 15% apklaus-

ES šalių duomenų daltnis: Standard Eurobarometer 55.1 (2001 m. balandis–gegužė).
 Daltnis: šalių kandidačių eurobarometras 2003.1 (2003 m. balandis–gegužė).

2 pav. Sritis, kuriose turėtų reikėti bendra ES veikla

t Europos gyventojų save įvardija pirmiausia europiečiais, o tik po to nacionalinės valstybės atstovais. Net 40% apklaustųjų Europos tapatumą įvardija kaip antrąją pagal reikšmingumą po šalies tapatumo [26: 110]. Beje, tais pačiais metais Lietuvoje atliktos apklausos duomenimis, tik 3% respondentų Europą įvardija kaip pirmąją tapatybės objektą. Lietuvoje net šalies tapatumą (28%) nurungia miesto / gyvenvietės (49%) tapatumas [1: 7].

Tuo tarpu 1971–1993 m. tik 4,1–8,1% visų Europos šalių respondentų save tapatino su Europos idėja [10: 297]. Dažniausiai Europos idėja palaikė jaunesnės kartos atstovai, kuriems Europos erdvė yra socialiai patogesnė kelionėms bei studijoms. Kitas svarbus „europiečio“ išskirtinis bruožas tai, kad jo interesai, profesinė veikla, socialiniai ryšiai dažniausiai peržengia regiono ir nacionalinės valstybės ribas. Konstatuojant didėjančią pasitikėjimą Europos idėja, kuris išreiškiamas per tapatinimąsi su ja, kyla kitas svarbus klausimas. Koks yra to tapatumo turinys, koks europinio tapatumo gilumas ir sąmoningas suvokimas, kiek jis yra pasirinkimo objektas, kokios išgyvenamos situacijos, problemos, motyvai ir interesai verčia/skatina rinktis veikti kaip Europos atstovus?

KADA „EUROPIETIS“ PRANAŠSNIS?

Pastaruoju metu viena ryškiausių tendencijų yra tai, kad postnacionalinis tapatumas grindžiamas ne tiek totalizuojančiomis vienybės vizijomis, kiek kolektyviniais tikslais. Postnacionaliniai europiečiai laiko save ne visko kūrėjais, o piliečiais, kurių tapatumą formuoja jų pačių interesai.

Tapatumo raišką per bendras problemas patvirtina ir jau minėto 2003 m. tarptautinio palyginamojo viešosios nuomonės tyrimo *Youth in New Europe* duomenys (2 pav.).

Remiantis šiais duomenimis galima teigti, kad per bendrą veiklą švietimo ir ugdymo srityse, sprendžiant įdarbinimo, gamtosaugos ir taikos užtikrinimo problemas, sustiprinamas tapatinimasis su naujai kuriamą Europos erdve [21: 81]. Europos jaunimas šias veiklos sritis vertina kaip reikalaujančias didesnių nei nacionalinės valstybės pastangų.

laujančias didesnių nei nacionalinės valstybės pastangų.

Pagal 2000 m. *The Survey of European Identifiers* (SEI) (Europos identifikuotojų apklausa) duomenis, daugelyje Europos valstybių gyventojai nurodo tokias problemas, kaip įmogaus teisė apsauga, galimybė gyventi multikultūrinėje erdvėje ir skirtingų kultūrų kaip lygiaverių pripažinimas, ekonominės ir socialinės problemos, taika, saugumas, baiminantis teroristinių išpuolių, ir bendradarbiavimas, legalios ir nelegalios migracijos srautai į Europos šalis (prieštaravimai tarp pačių narių), gamtosauginės ir demografinės problemos, filantropinė veikla – tai tie reiškiniai ir procesai, į kuriuos turėtų fokusuotis europinio lygmens veikla ir ne nacionalinių valstybių, o Europos Sąjungos kontekste turi būti pateikiami sprendimai ir jų įgyvendinimo mechanizmai, kurie reikalautų visų Europos šalių šitruošimo [10: 310]. Taigi socialiniai judėjimai už taiką, gamtos apsaugą, lygias moterų ir vyrų teises, lygią toleranciją ir tautinių mažumų atstovai galėtų tapti tais šidiniais, aplink kuriuos burtosi kitos grupės, galinčios daryti socialinį spaudimą ir koordinuoti savo veiksmus europiniame lygmenyje.

D. Held ir R. Falk, tyrinėjantys nacionalinio ir europinio tapatumo raišką ir jų tarpusavio sankirtas, pateikia šias pagrindines kryptis, kuriose individai turėtų veikti kaip europinio lygmens socialiniai agentai, norint išspręsti esamas problemas:

Kosmopolitinė demokratinė teisė, kaip teisėta sistema, kuri tuo pačiu metu instituciškai reguliuotų konfliktus tarp valstybių ir suteiktų idėitą atskiriems piliečiams, kurių teisės buvo pažeistos savoje šalyje.

Taigi valstybės suverenumą turėtų varžyti tarptautinė teisė. Ją vykdyti priverstų tarptautiniai teismai, tarp kurių vienas svarbiausių ir dažnai minimas kaip pavyzdys – tai Europos Teisingumo Teismai. Jo sprendimai galioja valstybėms, savo noru pripažįtanėioms šios institucijos galią [17: 273]. Tai skamba kaip parama toms vertybėms, kurios yra bendros idealistiniams Europos modeliui, ir kaip galimybė jas pritaikyti praktinėje veikloje. Tokie teismai ne tik galėtų, bet ir tarnauja kaip efektyvus tikrinimo ir kontrolės mechanizmas konkrečiai ir ypatingai byloje. Taip pat tokie teismai – tai puikus propagandos ginklas, nes tarptautiniai susitarimai ir teismo sprendimai galėtų būti naudojami kaip moralinio spaudimo priemonė įgyvendinant įmogaus teisių politiką, ypač trapios demokratijos šalyse.

Bet istorija perda kitokią prielaidą. Jei vertintume tarptautinių institucijų praktiką per visą XX a., reiktų atkreipti dėmesį į tai, kad pradant Tautų Sąjungą, kuri efektyviai nesprendė nė vieno tarpukario tarptautinio konflikto, ir baigiant Jungtinių Tautų organizaciją labai dažnai jėgos sprendimai yra tik rekomendacinio pobūdžio, o juos priima atskirų nacionalinių valstybių atstovai.

Bosnija yra pavyzdys, liudijantis, kad europeizmas nesugeba sieti savęs su kolektyvine atsakomybe ir solidarumu. ES ir JTO nesugebėjimas dalyvauti Bosnijos kare daugelį europiečių privertė nepasitikėti savo tarptautinėmis struktūromis ir sudavė stiprų smūgą Europos tapatumui [4: 213].

D. Miller, komentuodamas tarptautinių institucijų veikimo mechanizmą ir joms suteiktus įgaliojimus, klausia, kodėl piliečių teisių gynimas tarptautiniu lygiu turi užimti prioritetinę poziciją prieš vietinę sistemą ir jos įgyvendinamą mechanizmą. Kodėl vietoj steigimo transnacionalinių institucijų, kurių vienas pastebimiausių veiklos principų – tai suniveliuotų kriterijų taikymas, kur vienodumas yra ne tik nereikalingas, bet ir nebūdingas, ginant piliečių teises, nesustiprinti kiekvienos valstybės turimų konstitucinių mechanizmų, atsiremianėjų į kultūrinės vertybes ir istorinį kontekstą, veikimo ginant savo piliečių teises.

Kitas svarbus klausimas – kuriomis priemonėmis bus užtikrintas tarptautinio reguliavimo mechanizmas, ypač toms valstybėms, kurios nesilaiko demokratinių principų arba tarptautinius sprendimus laiko pažeidžiančius jų interesus [24: 92–93].

Abejonių dėl tarptautinių institucijų efektyvumo kelia ir tai, kad sprendimo balsą turintieji neišvengia subjektyvumo ir spaudimo iš pasaulyje vyraujančios pozicijos užimanėjų ir savo interesus ginanėjų jėgų. Kas kontroliuotų šios institucijos, vykdančios kontrolės misiją, veiklą.

Kita diskusijoms pateikiama europinio lygmens idėja yra tai, kad *demokratinis pilietiškumas* turi būti įgyvendintas skirtinguose teritoriniuose lygmenyse,

priklausomai nuo iškilusių problemų, kurios užima prioritetines pozicijas. D. Held pateikia kosmopolitinės demokratijos modelį išplėstinės demokratijos versiją, kur vietoj vienos pilietiškumo arenos – nacionalinės valstybės, įmonės veiktų daugelyje tokių arenų – subnacionaliniame ar transnacionaliniame lygmenyje, kur rinkėjai jungtųsi bendrai veiklai ne pagal teritorinį principą – juos vienytų bendros problemos ir jėgos sprendimo būdai [17: 275].

L. Siedentop ginėjasi su šia idėja apie dirbtinai suformuojamą rinkėjų populiaciją, kadangi jie neturėtų jokios motyvacijos elgtis kaip atsakingi piliečiai, kurie siektų atstovauti savo interesams. Šiuos rinkėjus tesietų fizinis laikino bendrumo faktas, priklausomybė nuo iškilusių problemos ir poreikis ją išspręsti [27: 158–159]. Jeigu rinkėjai suburiami tik vienai problemai spręsti, pavyzdžiui, gamtos apsaugos, jie nėra garantuoti, kad ši jėga turės tęstinumą ir efektyvumą, jie nėra attraukti į tarpusavio sąveiką su sprendimus priimančiais grandimis, be to, jėga nesaisto bendruomenės ryšiai ir abipusis pasitikėjimas, kurie yra vieni svarbiausių faktorių pilietinio dalyvavimo procese. Faktas, kad šiuos rinkėjus sieja aplinkos tarbos problema, nėra atsakingo piliečio tapumo prielaida. Dėmona, ir šiems „išvestiniams piliečiams“ gali būti būdinga atsakinga ir motyvuota elgsena, bet tai ilgo ir tęstinio perkėlimo proceso nuo lokalios ar nacionalinės bendruomenės į naują darinio lygmenį pasekmė.

R. Falk teigia, kad gali kurtis pasaulinės pilietinės visuomenės piliečiai, kaip transnacionalinių jungtinių atstovai, turintys savo interesus. Pavyzdžiui, gamtos apsaugos, teisininkų, ginančių įmogaus teises tarptautiniame lygmenyje, grupės, verslo ir politikos elitas, labdara ir filantropija užsiimančios asmenys. Juos būtų galima įvardyti kaip „piliečius piligrimus“, kurie pasiaukojamai ir sąmoningai atsidavę kurtų pasaulinę politiką, kurdami šivaizduojamos politinės bendruomenės kontūrus ir lojalumą jai [7: 211–212]. Bet papymėtina ir tai, kad augančioje globalioje veiklos erdvėje neišnyksta hegemonijos grėsmė – ir toliau lieka vyrauti kelių valstybių atstovai, kurie savo interesams pajungia kitų bendruomenių atstovus bei jėgų veiklą, įveddami tiesioginius ar netiesioginius spaudimo ir kontrolės mechanizmus.

Judėjimas už globalią, postnacionalinę konstitucinę europinę pilietinę veikiančiąsias ir turinčias galimybes daryti poveikį pasauliniams reiškiniams ir procesams iškelia ekonominių ir politinių elito atstovus, kurie taip pat netolygiai pasiskirstę pasaulio politiniame žemėlapyje – daugiausiai jie atstovauja didžiausią poveikį pasaulio politikos ir ekonomikos arenoje turinčioms šalims. J. Habermas teigia, kad „piliečiai neturi efektyvių priemonių, kaip daryti poveikį Europos lygmenyje vykstančioms diskusijoms ir pačiam sprendimų priėmimo procesui“ [15: 267]. Politinis elitas

tarsi konfidencialiai pripažino, jog valstybės politika dabar jau yra veikiau specialistų, o ne gyventojų ir jų atstovų dalykas. Svarbūs debatai ir sprendimų priėmimas yra vaizduojami kaip specialistams rezervuota sritis. Yra realus, tik retai svarstomas pavojus, kad staugėjimas Europos politinės integracijos link gali pasireikšti tolesnė rinkos jėgų stiprėjimą ir demokratinio apribojimo silpnėjimą.

Kaip atsvara elitistinei pilietiškumo sampratai turi formuotis aktyvus pilietiškumas, konfederacijos pagrindu, kuris teiktų ne tik pagrindines pilietines teises, bet ir naudojimosi jomis patirtą bei pojūtą, kad juo besinaudojantys sudaro politinio proceso dalį, parodytų sąmoningo dalyvavimo naudą.

Vadinasi, europinis tapatumas yra stipresnis stimulus, sprendžiant kelioms šalims aktualias globalias problemas. Bet šalia tapatumo iškyla kompetencijos, patirties ir dalyvavimo klausimas, kuris rodo, kiek ši tapatumo forma yra paplitusi.

TAUTINIO IR EUROPINIO TAPATUMO KONVERGENCIJA

Tautinio ir europinio tapatumo santykio apibrėžimas grąžina prie pirminio klausimo apie tapatumo, kaip socialinės interakcijos, istorijos ir kultūros fenomeno prigimtą – nulemtą ir nekintamą ar pasirenkamą ir konvertuojamą.

Neutralus tautinio ir europinio tapatumo ryšys patvirtintų jo egzistavimą skirtingose erdvėse, neturint bendrų sąlygių taškų. Tai reikėtų, kad Europos integracija neturi jokio poveikio nacionalinėms valstybėms ir, atvirkščiai, europinis tapatumas saviškai nenaudotų tautinio tapatumo turiną ir struktūrą palaikančių elementų. Bet realybė per kasdienes pavyzdžius paneigia šią atotrūkį. Tokie pavyzdžiai, kaip bendra valiuta ir kuriamas bendras darbo rinkos modelis, migracijos srautai, saugumo poreikis ir bendri interesai už Europos sienas (R. Grigas pateikia tokius bendrus uždavinius, kaip atsilikimą prieš vėlesnę vartotojišką amerikinizacijos bangą ar dirbtinės homogenizuotos erdvės kūrimo, paneigiančio ES obšaką „Per kultūrą avairovą ir vienybą“, pakeitimą ir lokalumą ir specifiškumą pripažįstantą procesą [11]), trina ribas tarp tautinio ir europinio tapatumo formų.

Konkuruojantys ar vienas kitą paneigiantys tautinio ir europinio tapatumo santykiai. Pagrindinis šios prielaidos argumentas būtų tai, kad stiprus tautinis tapatumas gali tik susilpninti Europos integracijos procesą, jei ir toliau bus tęsiamas pozityvus nacionalinių valstybių veiklos vertinimas jai teikiant pagrindines paslaugas savo piliečiams. O dreifavimas link Europos integracijos kelia pagrįstus bûgûtavimus ne tik nacionalinių valstybių vyriausybėms apie padalintas kompetencijos ir veikimo sąlygių ri-

bas, bet ir paprastiems piliečiams, kurių subjektyvus vertinimas ir patirtis bei išankstinis nusiteikimas sudaro prielaidas kilti opozicinėms tendencijoms ES atžvilgiu [16: 270–272].

Vienas kitą papildantis tautinio ir europinio tapatumo ryšys. Tai gali būti pristatoma kaip oficiali doktrina, kuriai atstovauja ir ją gina tiek nacionalinių valstybių vadovai, tiek ES biurokratai ir politikai, kuriantys integruotą europinę erdvę politiniame, ekonominiame kultūriniam kontekste. R. Grigas siūlo cirkuliacinio rato modelį tarp tautos ir pasaulio bendruomenės, kuris lemtų abiejų tapatumo formų persipynimą ir gyvybingumą [12: 207]. Europos tapatumas tik sustiprina tautinį tapatumą, kuris yra būtinas išsaugant nepriklausomybę kintančiame pasaulyje. Sąjungai priklausanti asmens jausena gali prisidėti prie to, kad ir tarp atskiros valstybės piliečių išliktų nacionalinės valstybės sąmoninga savivoka. Abi jausenos gali egzistuoti vienu metu paraleliai ar net sustiprinti viena kitą. Teoriniame lygmenyje cirkuliuoja požiūris, kad modernioje visuomenėje modernio žmonių vienas iš juos apibūdinančių bruožų kaip tik ir yra gebėjimas kurtis ir palaikyti daugiapopuliacinę ar sudėtiną tapatumą, kuriuos iki tam tikro lygmens gali patys ir pasirinkti. Tautinis ir europinis tapatumas yra nuolat susiję ir daro vienas kitam poveikį, nes jie neatskiriami kaip dvi tos pačios monetos pusės.

ĮVADAS

Tautinio ir europinio tapatumo suderinamumas per turinio elementus, struktūrą ir atliekamas funkcijas yra adekvatus socialinės interakcijos reiškinys. Nepaisant to, kad jie atspindi skirtingus priklausomumo lygmenis – tautinis orientuotas ir homogeniška ir lokalia bendruomenė, o europinis disponuoja tarpkultūrinėmis jungtimis, jie yra priklausomi vienas nuo kito ir susaistyti hierarchiniais ryšiais. Vieną tapatumą išreiškiantys bruožai gali būti sėkmingai perkelti ir kitą lygmenį ir būti tiek integraciją kuriančiu, tiek jį palaikančiu faktoriumi.

Nacionalinis ir europinis tapatumas yra skirtingai sąvaizduojami ir suvokiami teoriniame, politikos, verslo lyderių bei kultūros elito ir paprastų žmonių lygmenyje, t. y. aukštosios ir žemosios kultūros kontekste. Šie reiškiniai turi labiau proceso, o ne statuso išraišką ir dalyvauja nuolatiniame kaitos ir raidos per socialinę interakciją procese. Konkretios situacijos, problemos ir įvykiai reikalauja specifinio tapatumo aspekto, kuris nepaneigia kitos tapatumo formos prigimties ir su juo nesusipriešina.

Tapatumas yra daugiau dermės objektas, jie lankstesni, kuriami ir perkuriami, konkuruojantys ir persidengiantys, daugiareikšmiai ir net turi naudingumo išraišką. Bet tapatumo raiška nevyksta pagal vartotojiškos visuomenės principus, kur viską galima palyginti

su preke, kuri yra vertinama, akainojama, atitinka tam tikrus reikalavimus ir net gali būti perpakuojama, atsišvelgiant á konkrečios situacijos reikalavimus. Tiek tautinis, tiek europinis tapatumas, savyje kaupiantys abiejø formø elementus, yra istorinio, kultūrinio tęstinumo bei bendruomenės gyvybingumo liudininkai ir laidininkai. Bendro vardiklio savikūrai ir raiškai jie ieško per jungiančias vertybes ir ateities viziją.

Kita problema – kiek sąmoningai Europos þmonės renkasi vienà ar kità tapatumo formà ir kiek jø pasirinkimà riboja socialiniai, politiniai, kultūriniai ar istoriniai filtrai.

Vieno tapatumo formavimosi ir raiškos prielaidos gali būti sėkmingai naudojamos ir kito tapatumo kūrimuisi ir raiškai. Europa istoriniame mokymosi procese dar tik mokosi būti atsakinga už joje vykstančius reikišnius, juose adekvačiai dalyvauti, todėl tapatumo raiška nėra baigtinė ir vienareikšmė pasaulyje, kuriame nebėra „kitø“.

Gauta 2004 11 03

Literatūra

1. *Besivienijanti Europa*. Vilnius, 2003.
2. Brubaker R. *Pilietybė ir tautiškumas Prancūzijoje ir Vokietijoje*. Vilnius, 1998.
3. Chafetz G., Spirtas M., Frankel B. (eds.). *The Origins of National Interests*. London, 1999.
4. Delaty G. Europos išradimas. *Idėja, tapatumas, realybė*. Vilnius, 2002.
5. Dieckhoff A. Gutierrez N. (eds.). *Modern Roots. Studies of National Identity*. Aldershot, 2001.
6. Edensor T. *National Identity, Popular Culture and Everyday Life*. Oxford, 2002.
7. Falk R. *On Humane Governance*. Cambridge, 1995.
8. Geertz C. *The Interpretation of Cultures*. Selected Essays, 2nd ed. London, 1993.
9. Gelneris E. *Tautos ir nacionalizmas*. Vilnius, 1996.
10. Green D. M. On Being European. Green M., Smith C. and M. (eds.). *The State of the European Union. Risks, Reform, Resistance and Revival*. Oxford, 2000. Vol. 5.
11. Grigas R. Istorinis-kultūrinis ir utilitaristinis-pragmatinis sąmoningumas ir bendruomeniškumas: dermė ar priešprieša? *Filosofija. Sociologija*. 2004. Nr. 4.
12. Grigas R. *Savasties ieškojimas arba laisškai Amerikos lietuviams*. Vilnius, 2004.
13. Grigas R. Tautiškumas ir pilietiškumas civilizacijos bei globalizacijos išdukiø akivaizdoje. *Filosofija. Sociologija*. 2002. Nr. 1.
14. Grigas R. *Tautinė savivoka*. Vilnius, 2001.
15. Habermas J. Citizenship and National Identity: Some Reflections on the future of Europe. Beiner R. (ed.). *Theorizing Citizenship*. New York, 1995.
16. Haller M. Voiceless Submission or Deliberate Choice? European Integration and the Relation Between National and European Identity. Nation and National Identity. Kriesi H., Armingeon K., Siegrist H., Wimmer A. (eds.). *The European Experience in Perspective*. Zurich, 1999.
17. Held D. *Democracy and the Global Order*. Cambridge, 1995.
18. Hettlage R. European Identity – Between Inclusion and Exclusion. Kriesi H., Armingeon K., Siegrist H., Wimmer A. (eds.). *Nation and National Identity. The European Experience in Perspective*. Zurich, 1999.
19. Hobsbawmas E. *Nations and nationalism since 1780*. Cambridge, 1990.
20. Horowitz D. *Ethnic Groups in Conflict*. Berkeley, 1985.
21. http://europa.eu.int/comm/public_opinion.
22. Hudson R., Williams A. M. (eds.). *Divided Europe – Society and Territory*. London, 1999.
23. Kühnhard L. Constituting Europe. Identity, Institution-Building and the Search for a Global Role. Nomos Verlagsgesellschaft. Baden-Baden, 2003.
24. Miller D. *Citizenship and National Identity*. Oxford, 2000.
25. Miller D. In Defence of Natiolity. *Journal of Applied Philosophy*. 1993. Vol. 10. N 1.
26. Munch R. The Transformation of Citizenship in the Global Age. From National to European and Global Ties. Kriesi H., Armingeon K., Siegrist H., Wimmer A. (eds.). *Nation and National Identity. The European Experience in Perspective*. Zurich, 1999.
27. Siedentop L. *Europos demokratija*. Vilnius, 2003.
28. Smith A. *Nacionalizmas XX amþiuje*. Vilnius, 1994.
29. Smith A. D. *The ethnic Origins Of Nations*. Oxford, 1986.
30. Statkus N. *Etniškumas ir nacionalizmas*. Vilnius, 2003.
31. Tajfel H. Instrumentality, Identity and Social Comparison. Tajfel H. (ed.). *Social Identity and Intergroup Relations*. Cambridge, 1982.
32. Tamir Y. *Liberal Nationalism*. New York, 1993.
33. Tomlinson J. *Globalizacija ir kultūra*. Vilnius, 2002.
34. Vareikis E. Europos identitetas globalizacijos kontekste ir lietuviøkos tapatybės raidos problema. *Kultūros barai*. 2002. Nr. 4.
35. Wintle M. *Cultural Identity in Europe: shared Experience Culture and Identity in Europe: Perceptions of Divergence and Unity in Past and Present*. London, 1996.

Asta Ranonytė

NATIONAL AND EUROPEAN IDENTITY: COMPATIBILITY AND EXPRESSION

Summary

The author stresses two main ideas. The form of the national or the European identity is created during the long process of social interaction, where the meaningful role belongs to history, elements of high and low culture, such as rituals, symbols and stereotypes; social, political, economical environment. This approach is based upon the theoretical views of ethnicity and nationalism. The second idea is about the ability to choose the form of identity and the factors, reasons, situations and assumptions that make it possible or even require such a choice. The given models are supported by sociological data.

There are proposed a few examples of a possible convergence between the national and the European identity, which are based on the same nature of these phenomena, as they influence each other as the two sides of the same coin.

Key words: European identity, national identity, nationalism, ethnicity, high and low culture, European civility, cosmopolitical democracy